

Docència amb perspectiva de gènere en història de l'art

Lluïsa Faxedas

UdG

O bé... què hi guanya la història de l'art si la practiquem des d'una perspectiva feminista?

A Catalunya les dones estudiants del grau en Història de l'art són quatre vegades més que els homes, i a Belles arts dues vegades i mitja més.

Els museus encara no tenen prou en compte la importància i les aportacions del llegat femení: per exemple, a la web de la xarxa dels Museus d'art de Catalunya (<http://xarxa.museunacional.cat/>) hi apareixen 31 museus que presenten una tria de entre 5 i 8 obres del seu fons, però només 4 de les obres presentades són clarament atribuïbles a una dona.

LXS GRANDES ARTISTAS... ¿NACEN O SE HACEN?

Porcentaje relativo a hombres y mujeres
artistas en las ferias. Madrid 2018. Informe MAV #18

Fig. 5 Documenta Participants, Various Editions, 1959–2012 (with names of artistic directors)

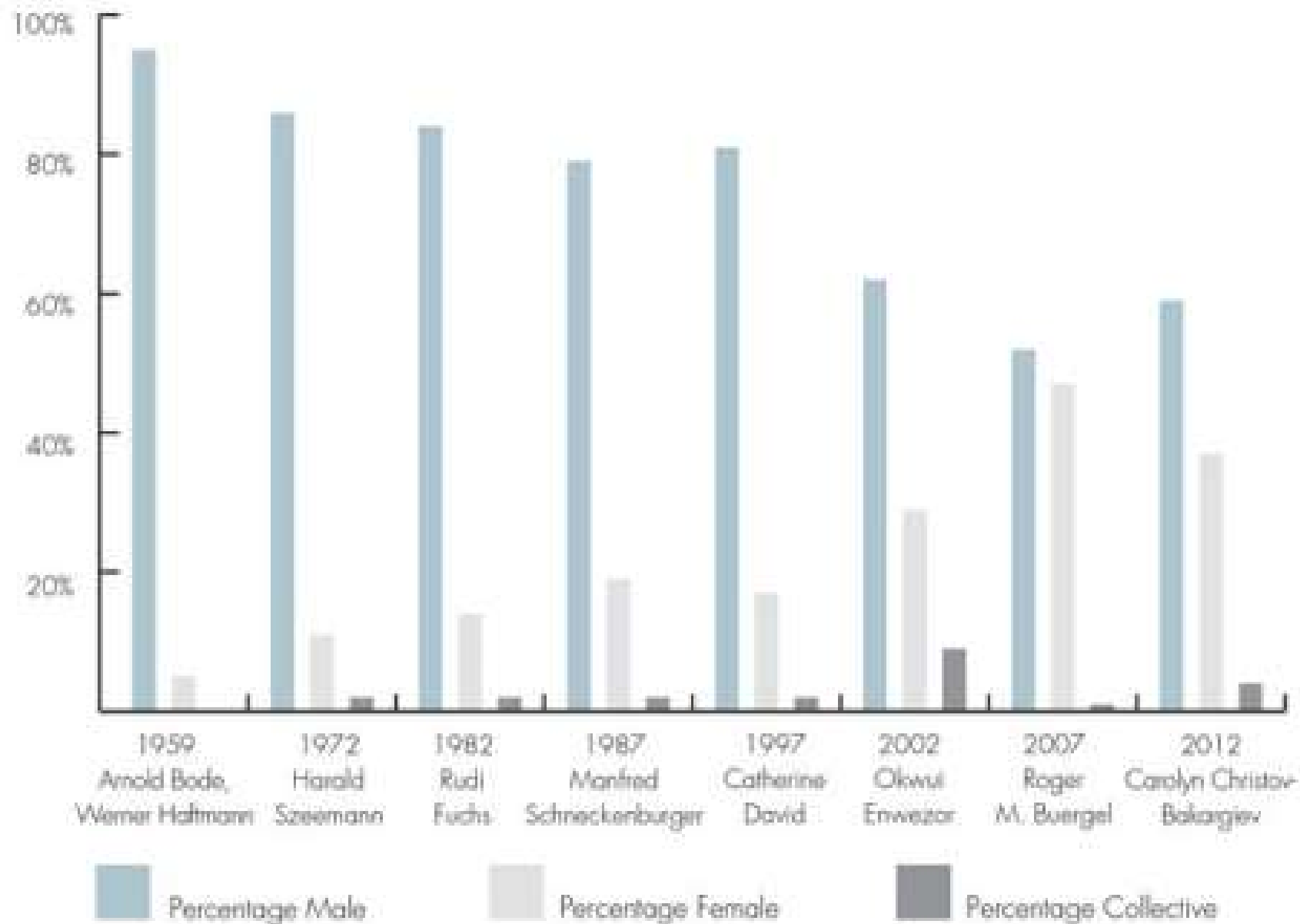
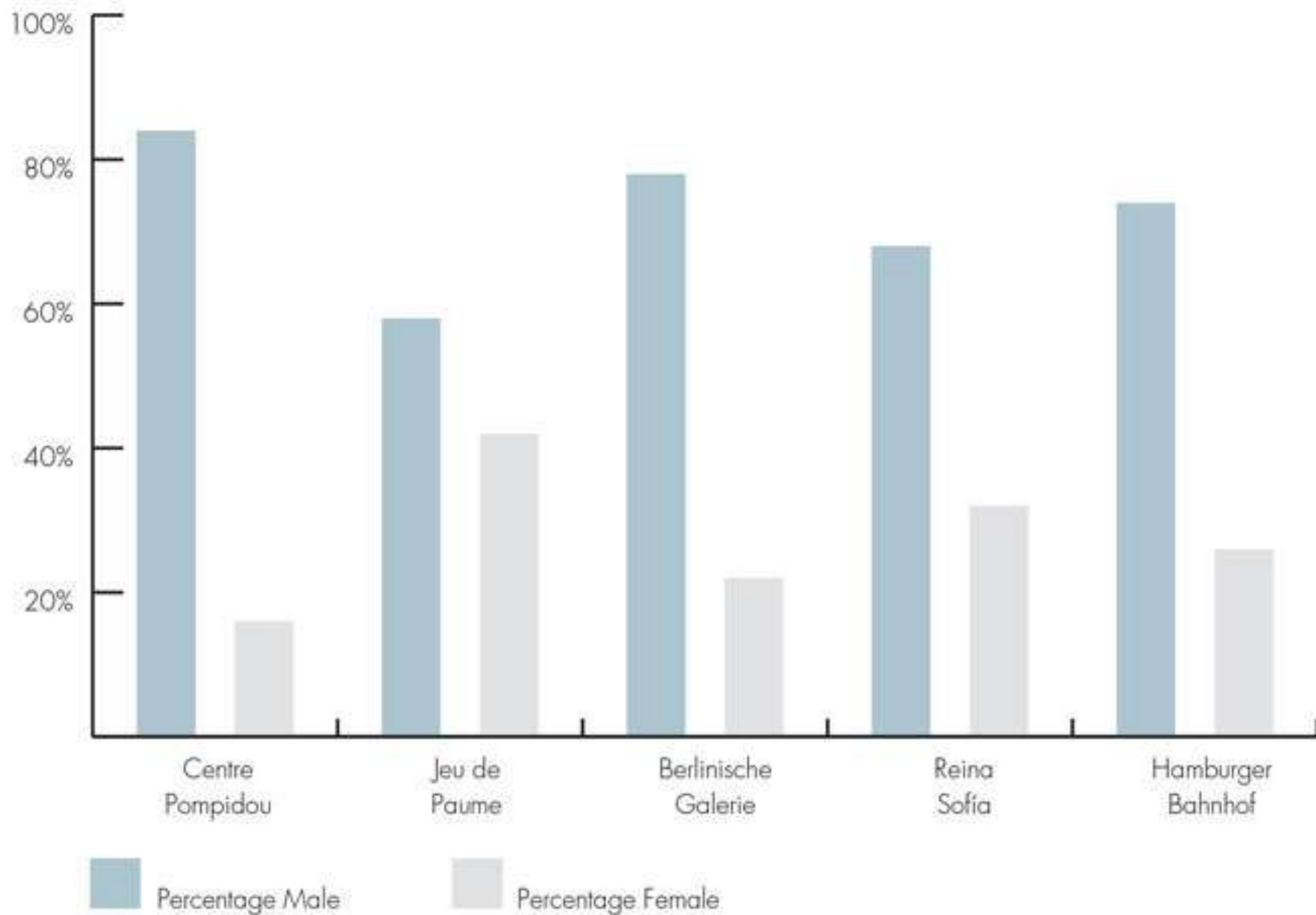
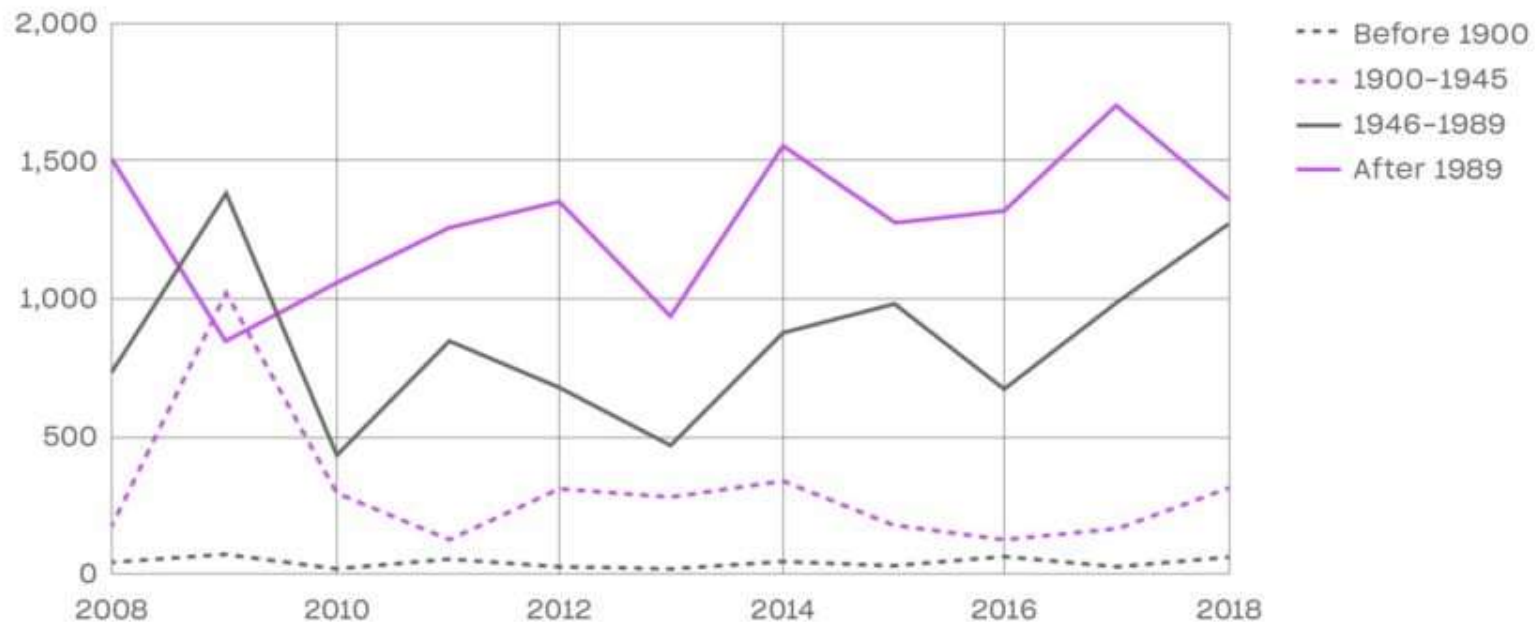

Fig. 2 Percentages of Solo Exhibitions at French and German Institutions, 2007–2014

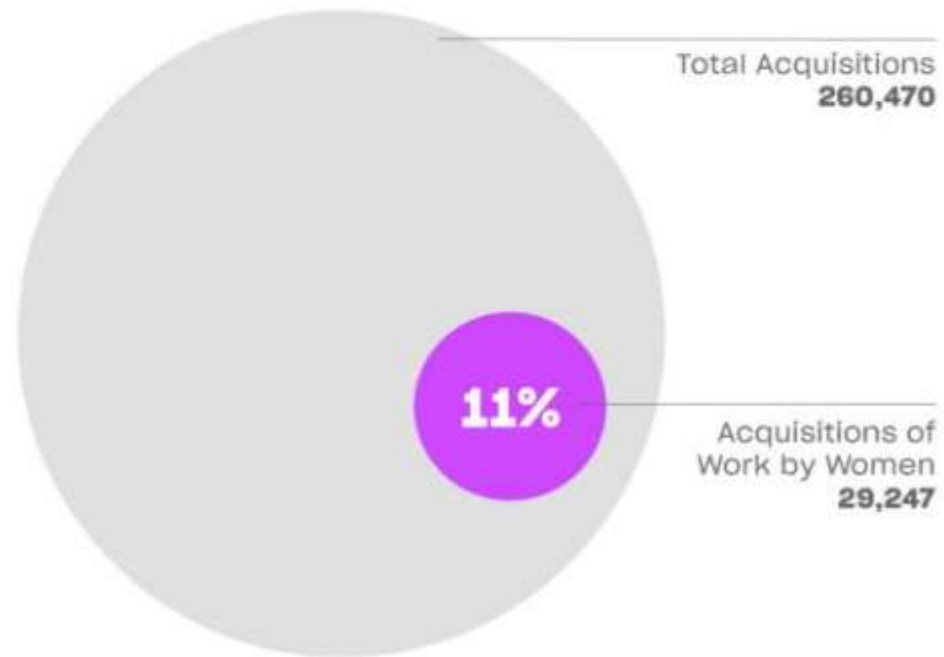

“Els museus diuen que están fent més cas a les dones artistes. És una il·lusió”

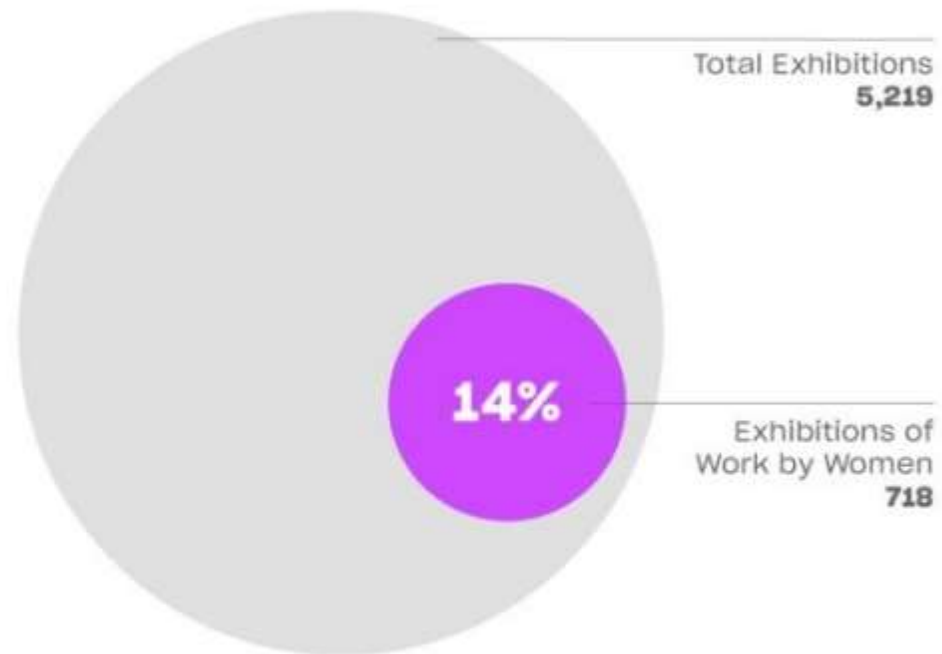
**Museum Acquisitions of Work by Women Artists by Date of Work
2008-2018**

Museum Acquisitions of Work by Women vs. Total Acquisitions 2008-2018

Museum Exhibitions of Work by Women vs. Total Exhibitions 2008-2018

La Vanguardia, 15/04/2018

Presentació del Pla de Museus, setembre de 2017

Valoració d'un revisor anònim sobre un projecte de recerca relacionat amb la posta en valor del patrimoni artístic creat per dones (2017)

“La proposta ofereix l'interès d'analitzar monogràficament un tema poc tractat fins els nostres dies. En qualsevol cas, i a partir de les mateixes dades i noms esmentats a la memòria, cal preguntar-nos sobre el grau d'interès i importància del subjecte d'estudi. En aquest sentit trobem a faltar més dades que afirmin el paper que van jugar les obres realitzades per les dones; informacions que justifiquin l'interès que pot generar el seu estudi.”

Algunes notícies recents

- [Olga Sacharoff i Mela Muter al Md'A](#)
- [Sofonisba Anguissola i Lavinia Fontana al Prado](#)
- Restauració de l'obra de [Plautilla Nelli](#)
- [Dones artistes als Uffizi](#) - [Elisabetta Sirani](#)
- [Projecte "Relecturas"](#)
- [Museu d'art de Baltimore](#) - adquisició d'obres de dones

1. Dones, feminisme i història de l'art

2. Perspectives feministes sobre la
historia de l'art

Maria Aurèlia Capmany, 1918-1991

“Perquè no hi ha hagut
grans dones artistes?”, 1971
Linda Nochlin (1931-2017)

January 1971, \$1.50

ARTnews

Women's Liberation,
Woman Artists and
Art History

A Special Issue

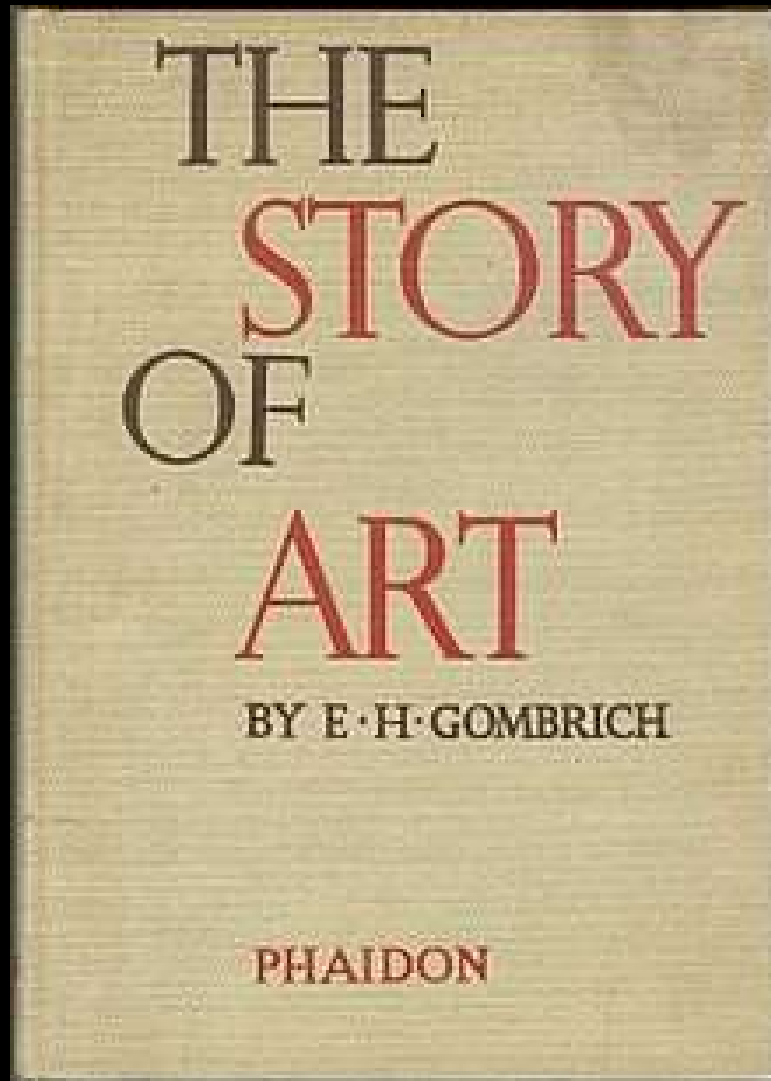

“L’art no és l’activitat lliure i autònoma d’un individu superdotat, “influit” pels artistes anteriors i de manera més difusa i superficial per les “forces socials”, sinó més aviat que la situació global de la creació artística, tant en termes del desenvolupament del creador artístic com en la naturalesa i la qualitat de l’obra d’art en si, es veu afectada i determinada per institucions socials específiques i definides, ja siguin les acadèmies d’art, els sistemes de mecenatge, les mitologies del creador diví, l’artista com a superhome o com a marginat social”; Nochlin, 1971

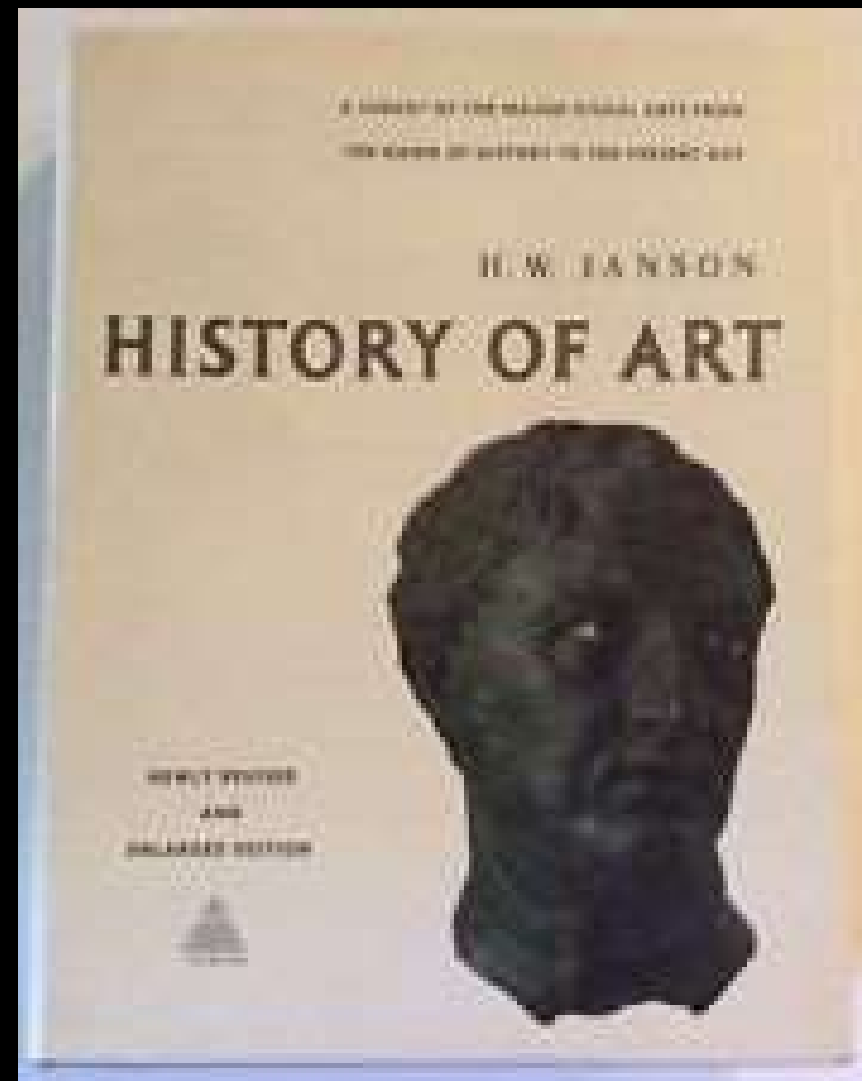
Primera generació

- Recerca sobre les dones artistes “oblidades” al llarg de la història, i sobre el perquè del seu oblit
- Exposicions i monografies
- Qüestionament de les jerarquies artístiques tradicionals
- Voluntat (additiva) d’inserir les dones en el relat de la història de l’art i de demostrar-ne la “qualitat”

Ernst Gombrich

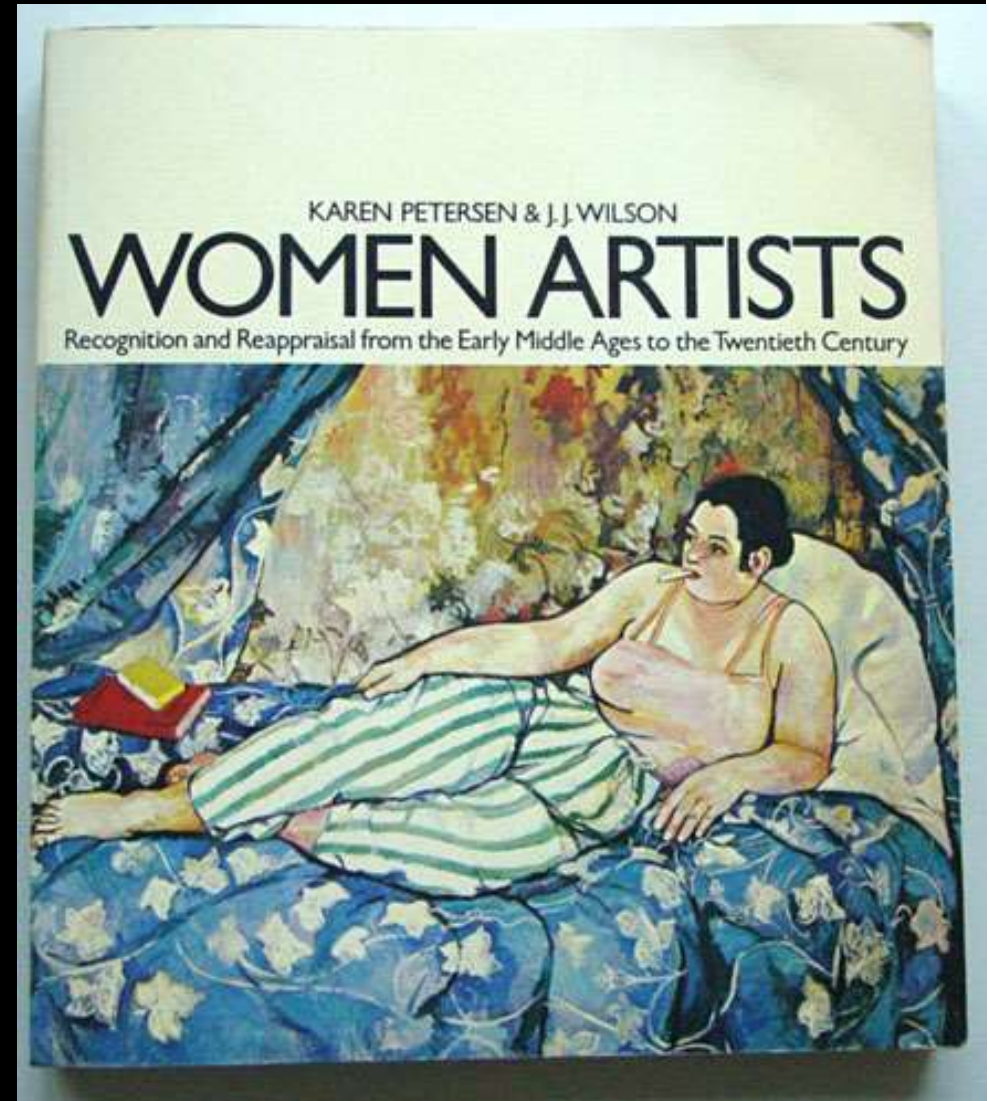
H. W. Janson

“No he estat capaç de trobar una artista dona que clarament mereixés un lloc en una història de l’art d’un sol volum.”

H. W. Janson, 1975

Els inicis: la recuperació de les artistes (anys 70)

Mary-Beth Edelson, *Algunes dones artistes americanes vives / Últim sopar*, 1972

Crítica institucional: Guerrilla Girls

**HOW MANY WOMEN HAD
ONE-PERSON EXHIBITIONS AT
NYC MUSEUMS LAST YEAR?**

Guggenheim	0
Metropolitan	0
Modern	1
Whitney	0

1985
A PUBLIC SERVICE MESSAGE FROM THE GUERRILLA GIRLS
CONSCIENCE OF THE ART WORLD

SOURCE: ART IN AMERICA ANNUAL 1985-86

**HOW MANY WOMEN HAD
ONE-PERSON EXHIBITIONS AT
NYC MUSEUMS LAST YEAR?**

Guggenheim	0 1
Metropolitan	0 1
Modern	1 2
Whitney	0 1

2015
A PUBLIC SERVICE MESSAGE FROM THE GUERRILLA GIRLS
CONSCIENCE OF THE ART WORLD

SOURCE: MUSEUM WEBSITES

Alguns riscos de la història feminista de l'art

- La creació d'un nou cànon femení
- El manteniment d'estereotips i mites, com el del geni o la grandesa
- El manteniment d'estàndards de competitivitat
- L'èmfasi en la victimització (Germaine Greer, *La cursa d'obstacles*, 1979)
- Visió unívoca de la “dona”, independentment de qüestions de raça, classe, orientació sexual o qualsevol altra circumstància

Exemple: les exposicions de dones

“Al llarg d'un recorregut per cinquanta anys de canvis, [aquesta exposició](#) mira de respondre a per què, en què i com la representació de la dona ha estat un element clau de la metamorfosi de la modernitat, com a idea d'una banda i com a expressió artística d'una altra.”

Exemple: les exposicions de dones

“Con *Amazonas del arte nuevo*, la FUNDACIÓN MAPFRE continúa una línea de actuación, iniciada en 1999 con *Fuera de orden*, con la que se reivindica el papel desempeñado por la mujer en el desarrollo del arte moderno.”

Exemple: les expositions de dones

« De mai 2009 à mai 2010, l'exposition [Elles@centrepompidou](#) a présenté au public les œuvres de plus de 200 artistes femmes du vingtième siècle. »

Exemple: les sales dedicades exclusivament a dones

Sala “La revolución feminista, 1962-1982” (MNCARS)

Una segona generació d'historiadores i crítiques (finals dels 70-principis dels 80)

- Clara relació amb la història social-marxista de l'art
- Necessitat de qüestionar els valors en què es basen els principis de “grandesa” i “qualitat” en l'art, i de pensar en relats alternatius
- Inclusió de noves perspectives de classe, raça i orientació sexual: la perspectiva de les afro-americanes, les llatines, les lesbianes i transexuals,...
- Visió més interdisciplinària (psicoanàlisi, post-estructuralisme, semiòtica,...)
- Enlloc de minimitzar les diferències (entre dones), assenyalar-les com a un element d'estudi important

“Cal estudiar les dones, l’art i la ideologia com si fossin una sèrie de relacions variants i imprevistes”

Griselda Pollock

“Analizar el lugar de las mujeres en la cultura exige una deconstrucción radical del discurso de la "historia del arte". Esto impone igualmente que se produzca un nuevo discurso que supere el sexismo sin reemplazarlo por su simple contrario. Si no consideramos más la diferencia sexual como una simple oposición binaria, es posible analizar las relaciones de sexualidad, de subjetividad y de poder, y la manera en que condicionan la producción y el consumo cultural. Habrá desde entonces que dedicarse a mostrar como los últimos condicionan ellos mismos las formas actuales de poder social y sexual.”

Pollock, “Historia y Política. ¿Puede la Historia del Arte sobrevivir al Feminismo?”

Repensar la història de l'art

- Crítica de la història de l'art com una pràctica ideològica institucionalitzada: Qui ha escrit la història de l'art? A què ha estat atenta i a què no? Què s'ha inclòs i què no?
- No centrar-se tant en l'exclusió, si no en com les dones van negociar la seva posició. No generalitzar, investigar qüestions específiques.

Johan Zoffany, *Els acadèmics de la Royal Academy*, 1771-72

Exemple: repensar la Il·lustració

J. L. David, *Jurament dels Horacis*, 1784

J. B. Greuze, *La mère bien aimée*, 1769

Joseph Wright, *Un experiment amb un ocell i una manxa* (1768)

Joseph Wright, *Un filòsof fent una conferència sobre un planetari, en què una làmpara es col·loca al lloc del sol, 1766*

Anys 80-90

- Pas de la celebració de la dona i allò femení a l'anàlisi de la "dona" com una categoria en constant evolució i construcció en un context sempre patriarcal; anàlisi de la construcció social i racial de la diferència sexual
- Trencament del binarisme i irrupció del concepte *queer*
- conflicte amb posicions anteriors: la dona com a quelcom estable susceptible de ser analitzat, o com a quelcom no-fixat, que es construeix sempre en relació a altres factors socials, ideològics o psicològics?
- Postmodernitat i mort de l'autor vs. Història dels noms propis

“(...) el género no es el único factor de opresión. Existe la raza, la clase social, la orientación religiosa; existen cosas relacionadas con la edad y las distintas generaciones, todo el tema físico, etc. Lo que quiero decir es que de alguna manera esas mujeres [feministas en California en los 80] eran estupendas. Eran blancas y muchas eran bolleras y muy solidarias. Pero también estaban bastante ciegas sobre nuestras múltiples opresiones. No comprendían lo que estábamos viviendo. Querían hablar por nosotras porque tenían una idea de lo que era el feminismo, y pretendían aplicar su concepto de feminismo en todas las culturas. (...) Su blanquitud impregnaba todo lo que decían. Sin embargo, querían que yo renunciara a mi identidad chicana y me convirtiera en una de ellas; se me pedía que dejara mi raza en la puerta.”

Gloria Anzaldúa, 1999

Coco Fusco i Guillermo Gómez-Peña,
Dos amerindios no descubiertos visitan Madrid, 1992

I avui? (Postfeminisme? Tercera o quarta onada?)

- Obertura a nous àmbits geogràfics (les perifèries)
- Qüestionament continu de la categoria del gènere
- Ampliació del camp d'estudi de l'artístic al visual
- Pas de la investigació dels objectes i els autors a la dels discursos i les pràctiques: microhistòria, treball col·laboratiu,...
- Renovada atenció a les qüestions d'identitat, cada vegada més complexes
- ... Però encara ens trobem molts contextos on la recerca més bàsica encara es troba als inicis o està del tot pendent, més enllà d'alguns grans noms

Cas: Queer British Art 1861–1967

Tate Britain, 2017

Gluck (Hannah Gluckstein) *Self-Portrait* 1942

Queer British Art explores how artists expressed themselves in a time when established assumptions about gender and sexuality were being questioned and transformed.

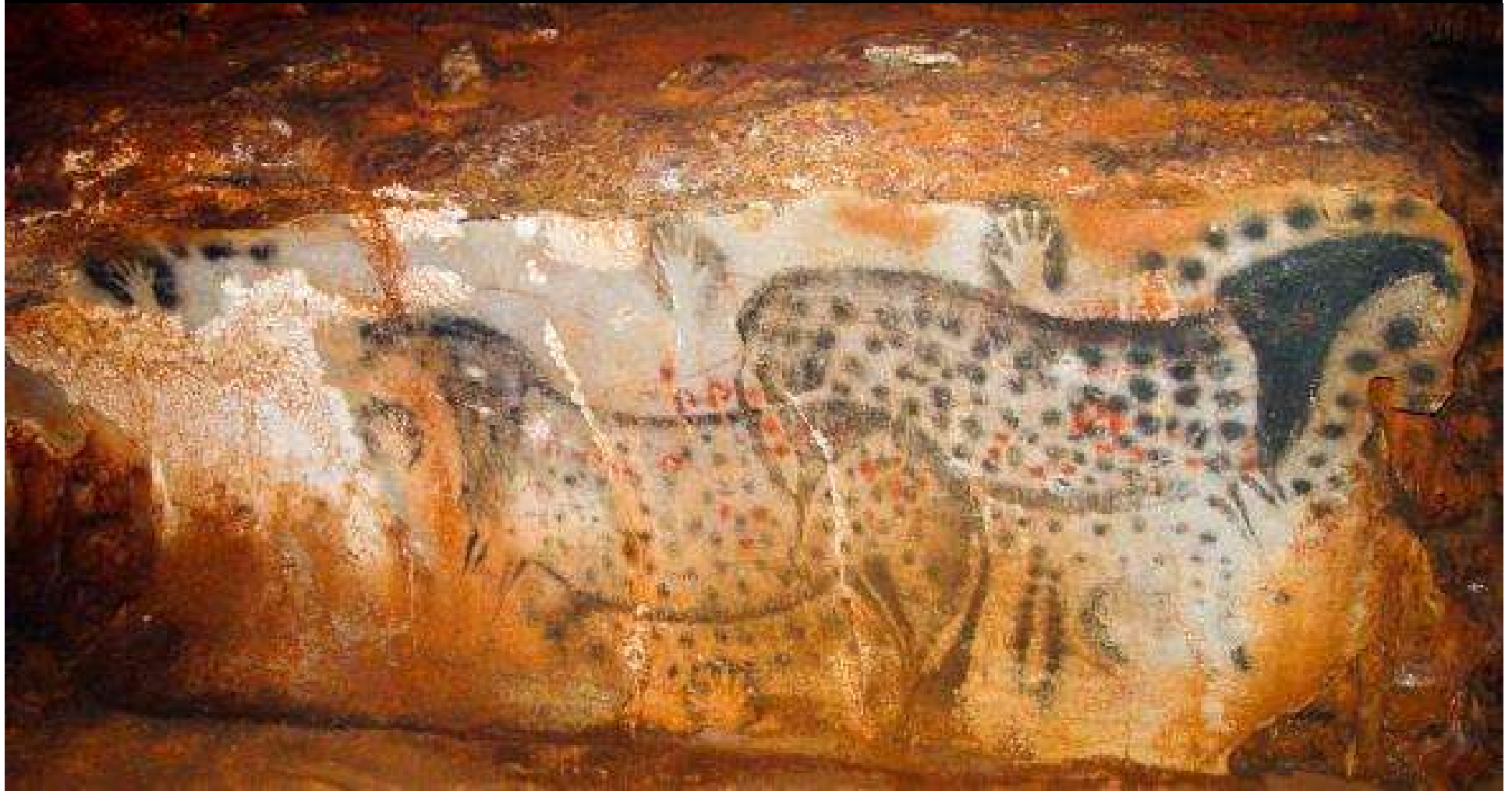
“Anònim era una dona”
Virgínia Woolf (1929)

2.1. Qüestions d'autoria

Banksy, *La noia del globus*, 2002

Cova de Pech Merle, 23.000 a.C.

Ende, s. X

Signatura d'En
En pintora i serventa de Déu -Frare Emeterius

Beatus Girona

En depintriix Dei aiuxtriix - Frtr Emeterius

Brodats de la creació, s. XI

Sofonisba Anguissola, *Bernardino Campi pintant a Sofonisba Anguissola*, 1555 c.

Frans Hals,
El bevedor felix,
1628-30

Judith Leyster,
El bevedor felix,
1629

Marie-Denise Villers,
*Retrat de Mlle. Charlotte du Val
d'Oignes/Autoretrat*, 1801 c.

“(...) el retrat femení més extraordinari de David, un retrat gens compassiu d’una dona intel·ligent i senzilla.”

André Maurois. *J.-L. David*. Paris, 1948

“(...) simplement no arriba a la perfecció tècnica del mestre (...) el tractament de la pell i de la roba és suau... l’articulació manca correcció. La poesia que desprèn, més literària que plàstica, té uns encants evidents i unes febleses astutament amagades, i el conjunt, fet d’un miler d’artificis subtils, sembla revelar un esperit femení.”

Charles Sterling, 1951

*Dona al costat
d'una cadira
amb labors,*
Lluïsa Vidal,
atribuït a
Ramon Casas

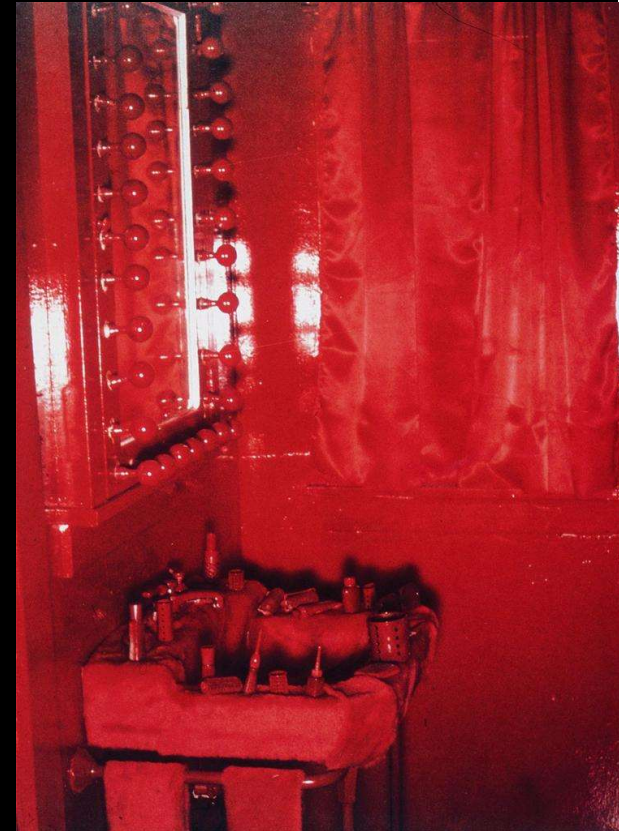
Sofonisba Anguissola vs. Sanchez Coello

Marthe "Tour" Donas,
Composició abstracta,
1920

Womanhouse, FAP, 1972

“Hi ha una jerarquia en les arts: les arts decoratives a baix de tot, i la forma humana a dalt de tot. Perquè som homes.”

Le Corbusier i Amédée Ozenfant,
Sobre el cubisme, 1918

2.2.Arts aplicades, decoració i gènere

Vermeer,
La puntaire,
1669-1671

Soldier's Quilt, 1854–1890

Clara Peeters (1585-1655),
Bodegó de flors, primera
meitat s. XVII

Adolf Loos, *Ornament i delict*, 1908

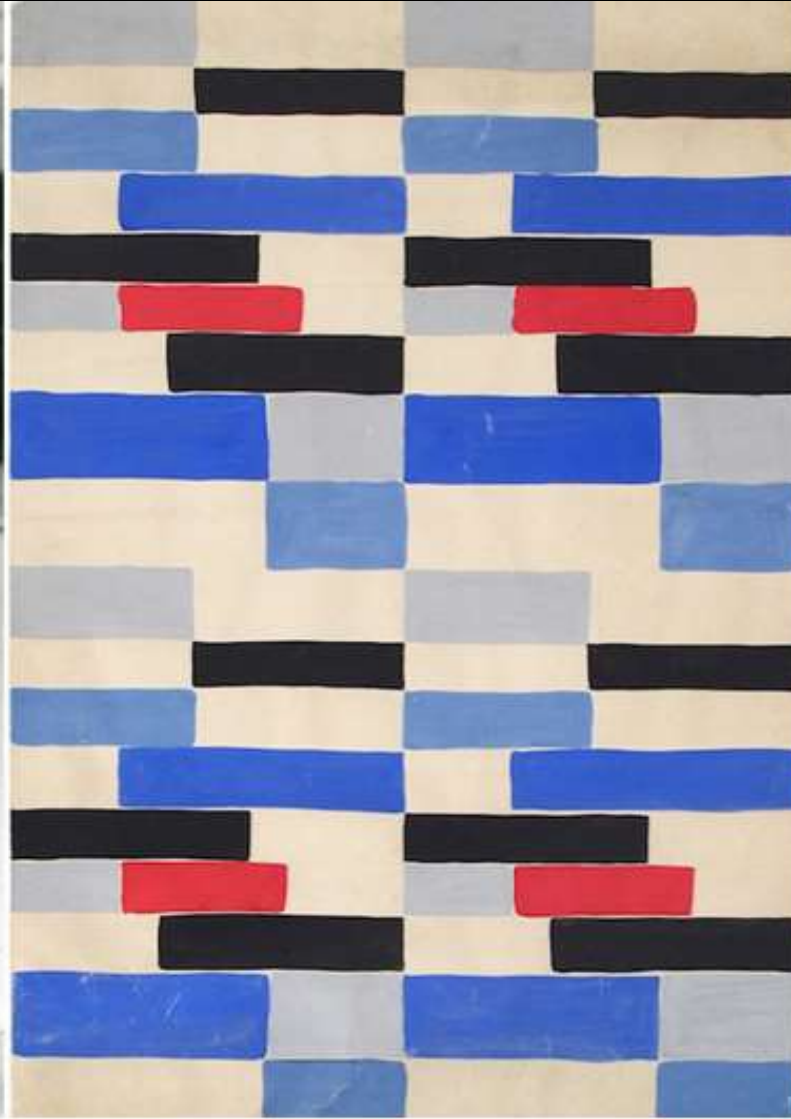
“Soporto los ornamentos del cafre, del persa, de la campesina eslovaca, los de mi zapatero, ya que todos ellos no tienen otro medio para alcanzar el punto culminante de su existencia. Pero nosotros tenemos al arte, que ha sustituido al ornamento. Después del trabajo del día, vamos al encuentro de Beethoven o de Tristán.”

Naturalesa i creació, 1923, Ozenfant i Le Corbusier.
Romanesa i zulú

Sonia Delaunay, dissenys dels anys 20

Magdalena Abakanowicz
Peça negra, 1969

Joyce Kozloff, estació de tren de Wilmington, 1984

Elena del Rivero, *[SWI:T] Home: a chant*, 2001-2006

THIS IS
WHAT A
FEMINIST
CRAFTS LIKE

I WOULD CALL
YOU A CUNT
BUT YOU LACK
THE DEPTH
AND WARMTH

WIFE
LGBTQ
REVOLUTION
bell hooks
equality
Choice
19
Women
20

Urban knitting

“Com que la intel·ligència, l’aprenentatge i els coneixements porten a l’excel·lència moral de la dona, resulten desitjables, però res més. Tot el que pugui ocupar la seva ment i exclogui coses millors, tot el que la introdueixi en els laberints dels afalacs i l’admiració, tot el que tendeixi a allunyar els seus pensaments dels altres i els centri en ella, s’ha d’evitar com si fos el dimoni”

Mrs. Ellis, a *The family monitor*, 1844

2.3.La formació de les artistes

Artemisia Gentileschi,
*Autoretrat com "La
pittura"*, 1638-39

Luisa Roldán,
St . Miquel i el dimoni, 1692

Johan Zoffany, *Retrats dels Acadèmics de la Royal Academy*, 1771-72

Adelaïde Labille-Guiard,
*Autoretrat amb dues
estudiants*, 1785

Adrienne Grandpierre-Deverzey, *Interior de l'estudi d'Abel Pujol*, 1822 c.

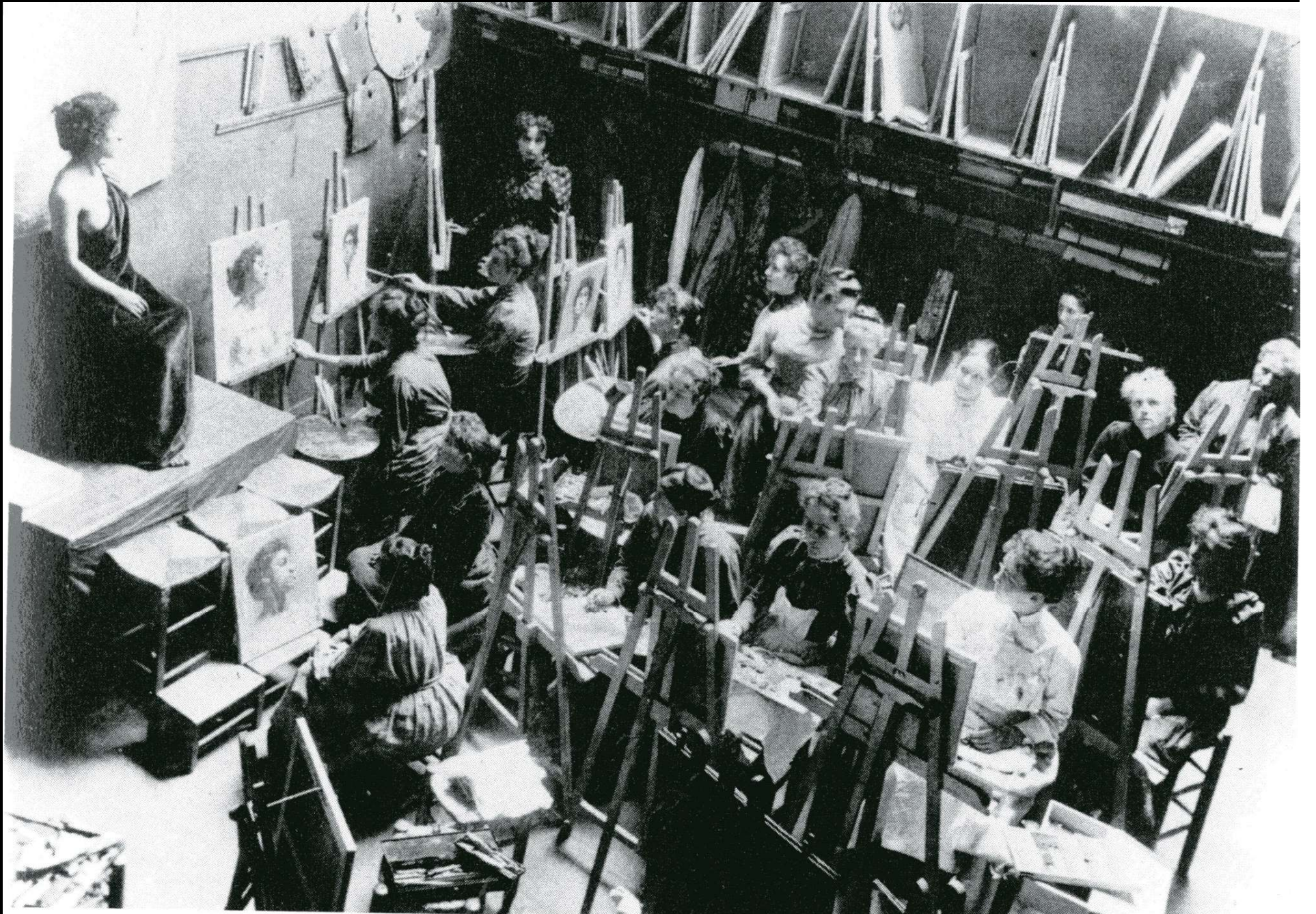
Samuel F. B. Morse, *Galeria del Louvre*, 1833

Marie Bashkirtseff, *L'estudi*, 1881

Académie Julian, 5, Rue de Berri

Camille Claudel i Jessie
Lipscomb al seu taller, 1887

Laura Knight,
Autoretrat, 1913

“Has pintat una dona nua perquè t’agrada mirar-la, li has posat un mirall a la mà i has anomenat la pintura “Vanitat”, per tant condemnant moralment la dona la nuesa de la qual has pintat per al teu propi plaer.”

John Berger, *Ways of seeing*, 1972

2.4.Iconografia

Guerrilla girls, 1989

Do women have to be naked to get into the Met. Museum?

Less than 5% of the artists in the Modern Art Sections are women, but 85% of the nudes are female.

GUERRILLA GIRLS Box 1056 Cooper Sta. NY, NY 10276
CONSCIENCE OF THE ART WORLD

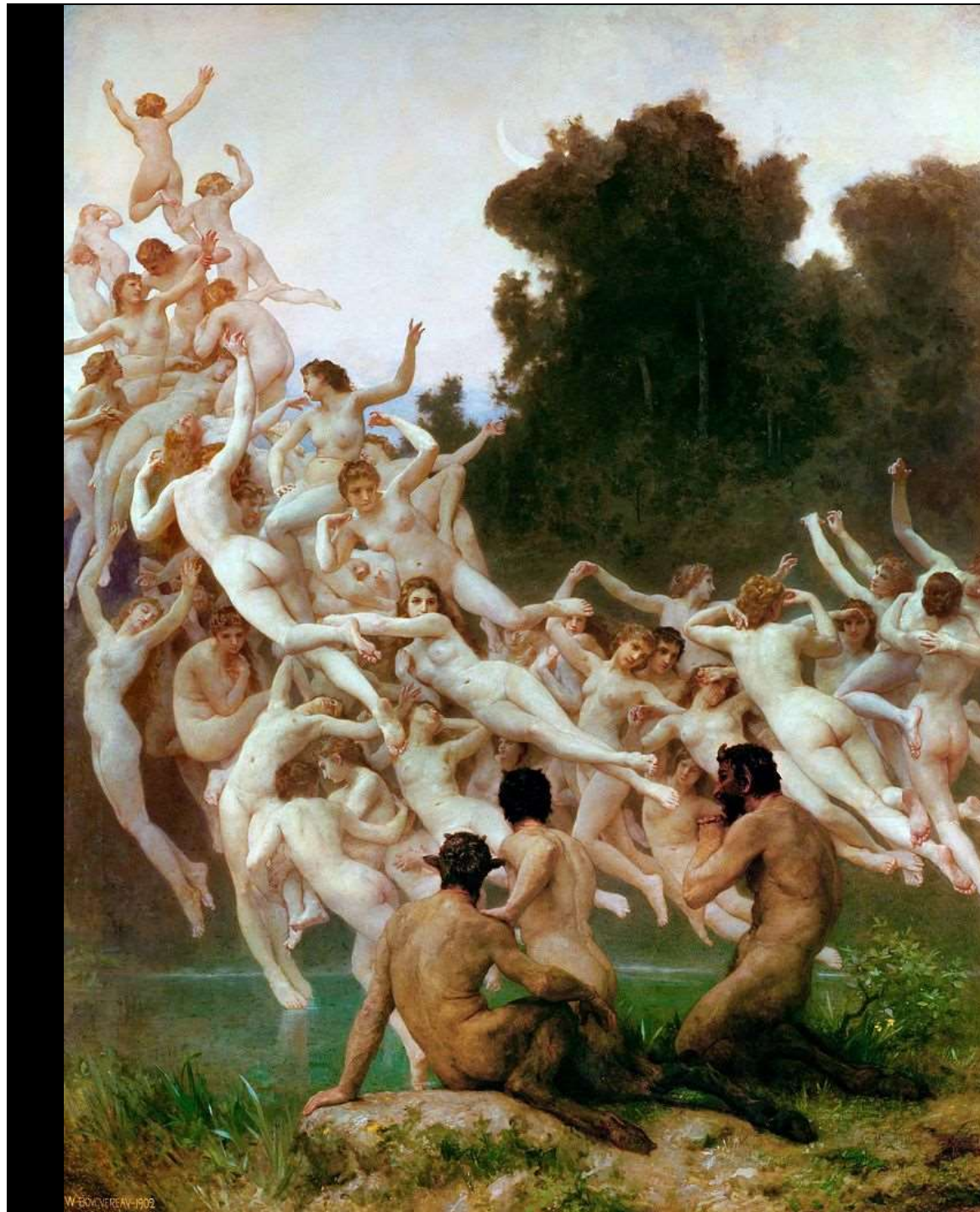
Jack Vettriano,
*Scarlett ribbons, Lovely
ribbons*, 1996

Afrodita de Cnidus, 360 aC

Botticelli, *El naixement de Venus*, 1486 c.

W. A. Bouguereau,
Les Orèades, 1902

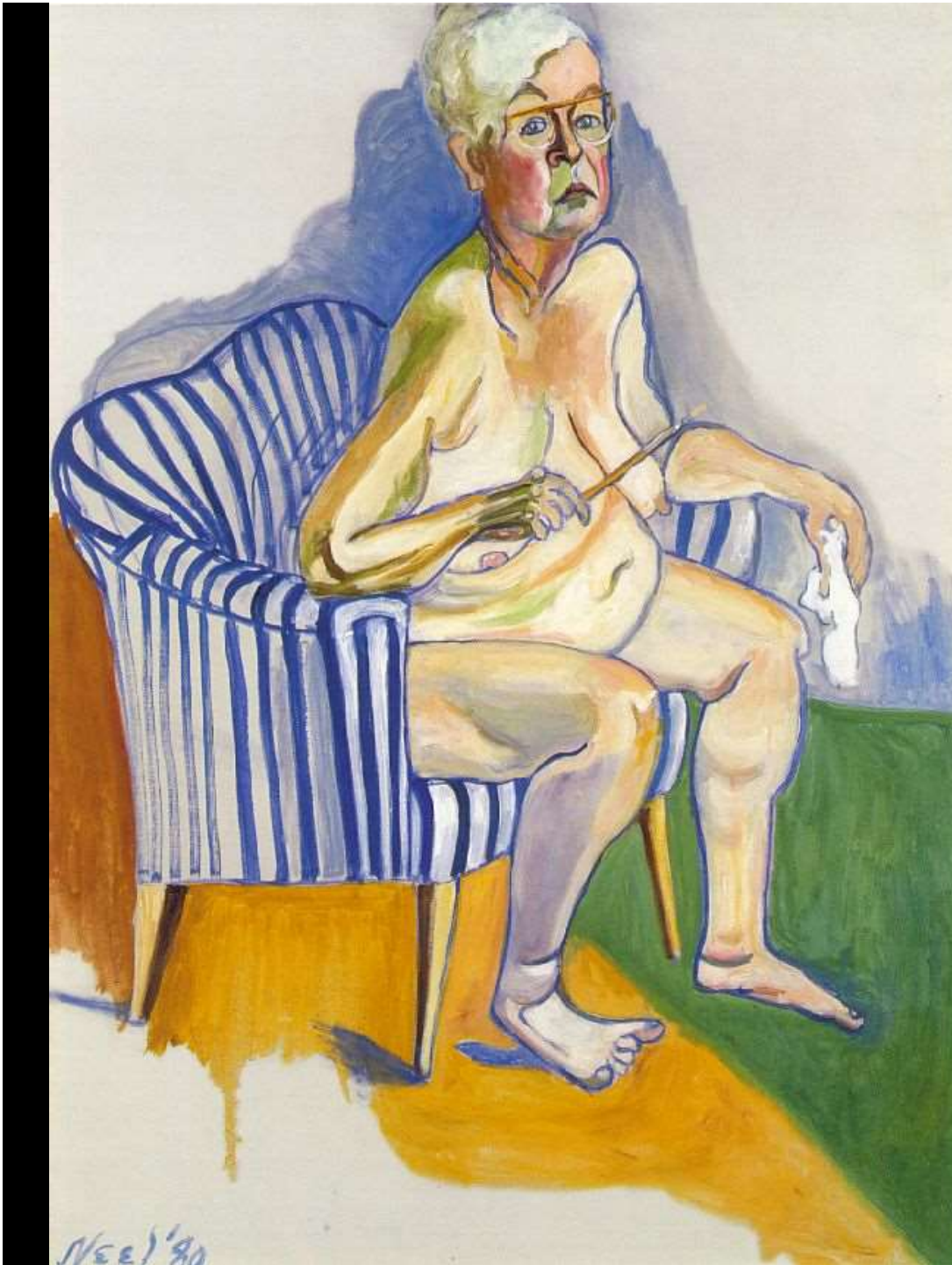
J.L. Gérôme, *Pigmalión i galatea*, 1890

Delacroix, *La llibertat guiant el poble*, 1830

Georges E. Hicks, *La missió de la dona: companya de l'home*,
1862-63

Alice Neel, *Autoretrat*,
1980

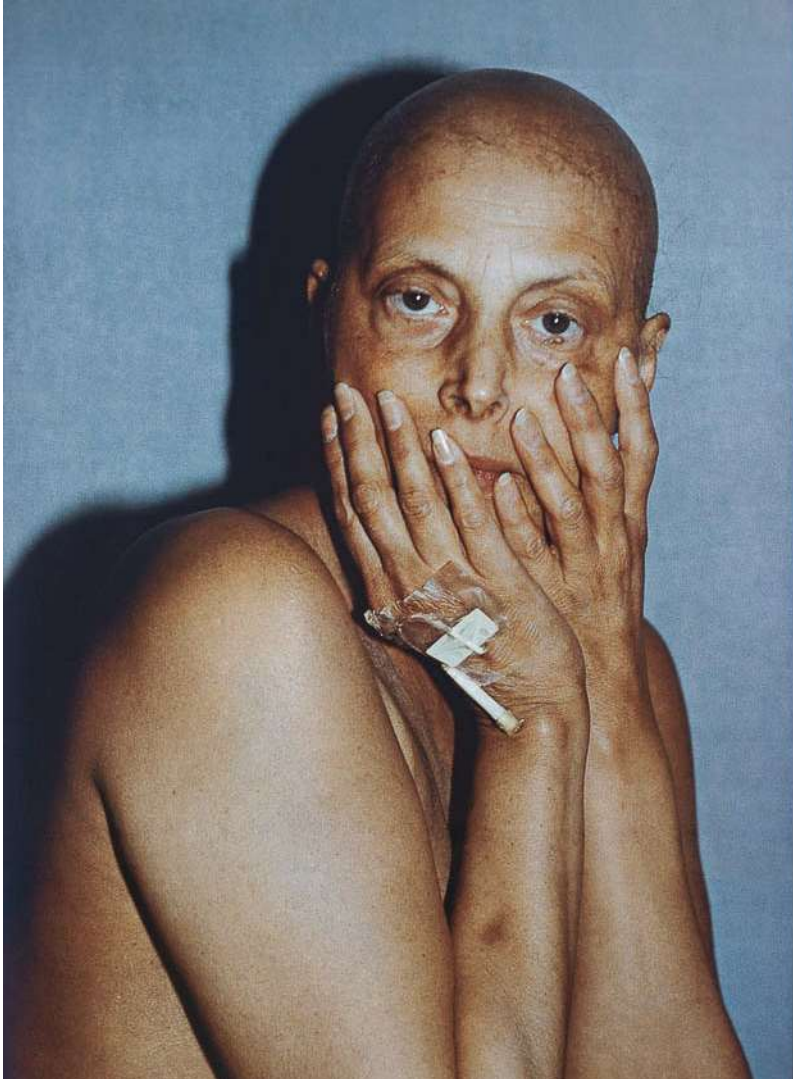
Eleanor Antin, *Esculpint: 45 anys més tard*, 2017

Frida Kahlo, *Hospital Henry Ford*, 1932

Hannah Wilke, *Intra-Venus series*, 1992

Artemisia
Gentileschi,
Judith i Holofernes,
1612-13

Rubens, *El rapte de Proserpina*, 1636-37

Claude Cahun,
Autoretrat (Cara i mirall),
1929

Robert Mapplethorpe, *Louise Bourgeois*, 1982

“Les dones no pinten gaire bé.
És un fet.”

George Baselitz, 2013

2.5.Un estil femení?

Frans Hals, *El tocador de llaut*,
1620-25

Judith Leyster, *Serenata*,
1629

**Rachel Ruysch, *Gerra de flors*, c.
1730**

**Jan Van Huysum, *Flors en un gerro en
una barana davant d'un jardí*, c. 1730**

Elisabeth Gardner, *Dans le bois*, 1889

Adolphe-William Bouguereau, *Au bord du ruisseau*, 1875

Louise-Catherine Breslau,
Deux enfants, 1895

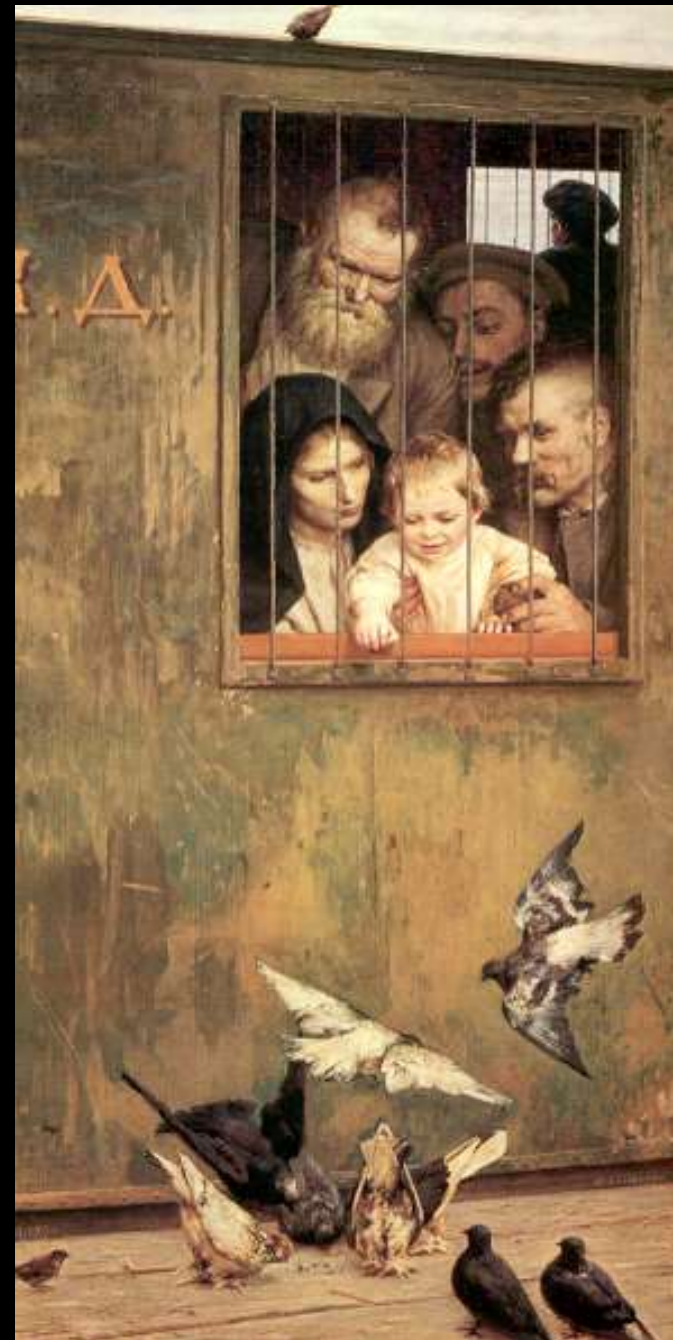
Pierre-Auguste Renoir,
Les filles de Caillebotte, 1895

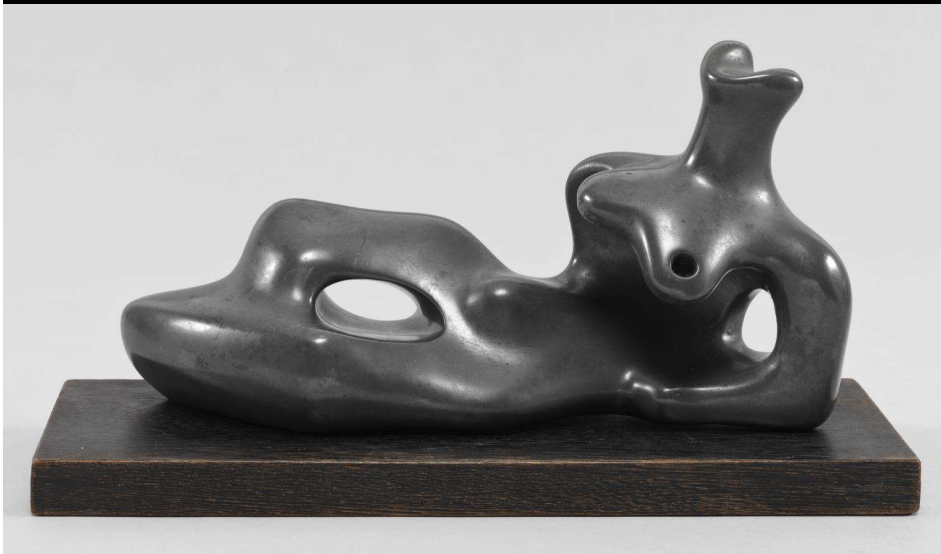
Marie Bashkirtseff, *La trobada*,
1884

Nikolai Yaroshenko, *La vida és per tot arreu*, 1888

Henry Moore, *Figura
estirada*, 1939

Barbara Hepworth, *Mare i
fill*, 1934

Helen Frankenthaler,
Grey Fireworks, 2000

Cy Twombly,
Escola de Fontainebleau, 1960

**Candida Höffer, *Louvre*,
2005**

**Thomas Struth, *Louvre III*,
1989**

Bernd i Hilla Becher,
Dipòsits d'aigua, 1980

Charles Blanc, *Grammaire historique
des arts du dessin* (1876)

“El dibujo es el sexo masculino del arte; el color es el femenino. [...] Es necesaria la unión del dibujo y el color para crear la pintura, como la unión de hombre y mujer para engendrar a la humanidad; pero es necesario que el diseño conserve su posición predominante sobre el color. En caso contrario, la pintura corre a su ruina; se perderá por el color como la humanidad se perdió por Eva [...] El color juega el papel del sentimiento; sumiso al dibujo como los sentimientos deben someterse a la razón, añade encanto, expresión y gracia”.

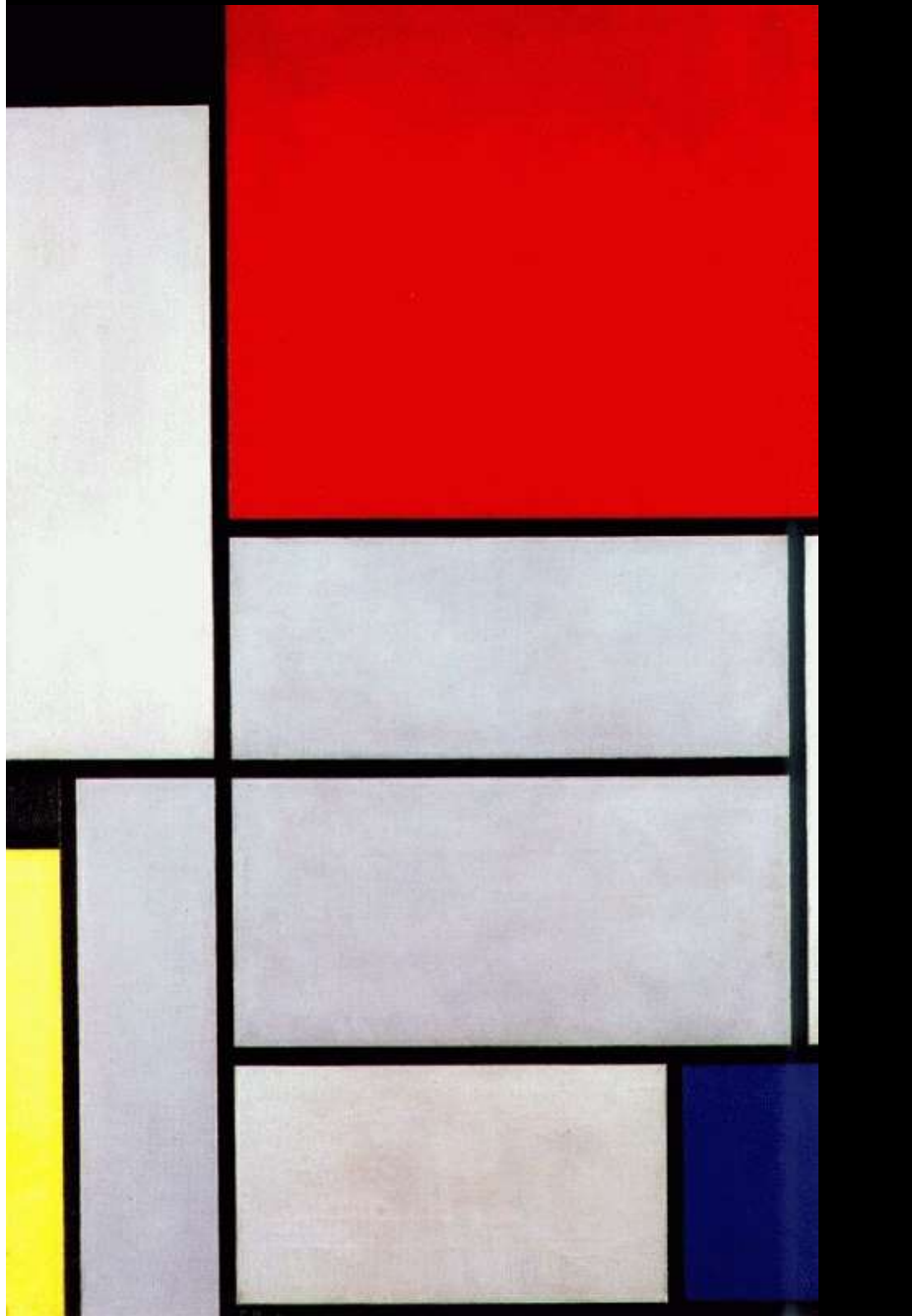
Berthe Morisot, *Bugaderes estenenent la roba*, 1875

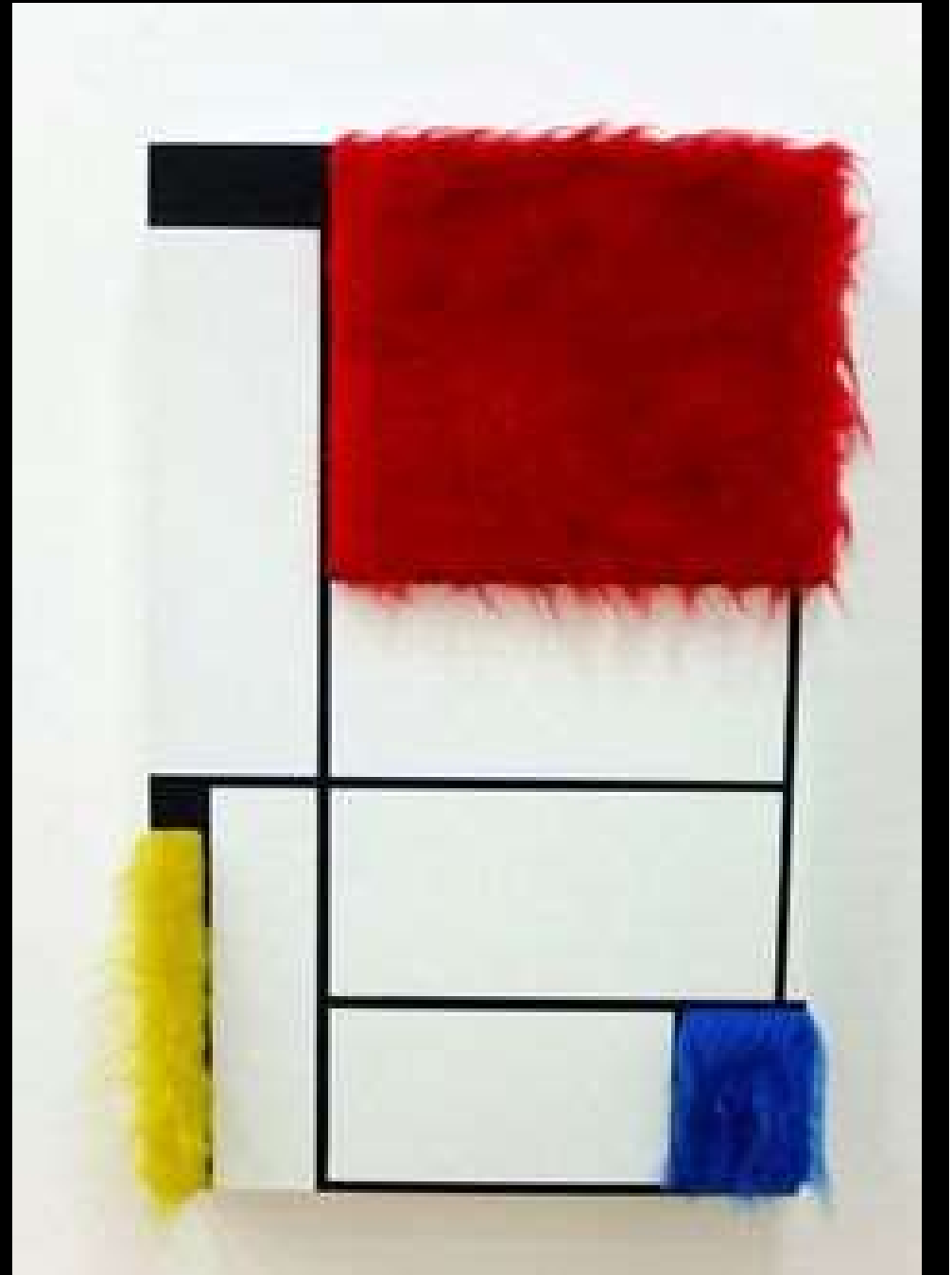
Crítiques a Berthe Morisot

- “La seva gràcia femenina viu entre els excessos d’una ment delirant” (Albert Wolff, 1876)
- “(...) les seves pintures encantadores, tan refinades i sobretot tan femenines” (Georges Rivière, 1877)
- “Amb el seu talent, perquè no acaba les pintures? Morisot és una dona, i per tant capriciosa. Malauradament, és com Eva que mossega la poma i després es rendeix massa aviat. Molt malament, tenint en compte que mossega tan bé.” (Paul de Charry, 1880)
- “[la pintura de Morisot] és d’una realitat observada i viscuda, una pintura delicada... que és una pintura femenina” (Gustave Geffroy, 1892)
- “el seu art és tot feminitat, dolça i graciosa, tendra i delerosa feminitat” (George Moore, 1898)

Piet Mondrian, *Quadre n° 1*, 1921

Sylvie Fleuri, *Quadre n° 1*, 1992

“La dona de geni no existeix;
quan existeix, és un home”

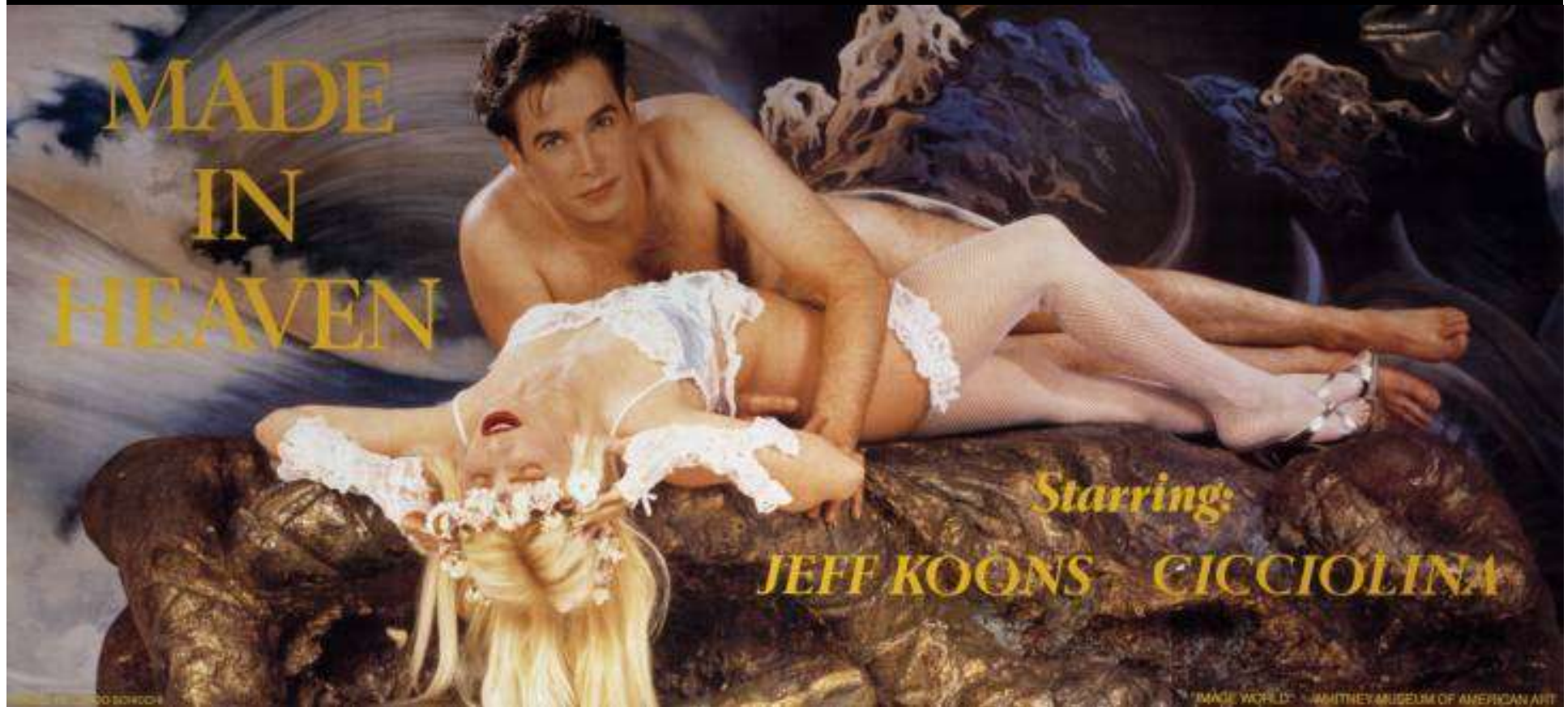
Edouard de Goncourt

2.6.Dones i creativitat

Oskar Kokoschka,
*Retrat amb Alma
Mahler, 1912*

Jeff Koons i Cicciolina, *Made in Heaven*, 1989

Otto Weininger, 1903 (*Sexe i caràcter*)

“Hi ha dones amb indubtables trets de genialitat, però no existeix un geni femení [*female*], i mai ha existit... i no n’hi pot haver mai cap... Un geni femení és una contradicció en termes, perquè el geni és simplement la masculinitat [*maleness*] intensificada, perfectament desenvolupada, universalment conscient.”

Charles Darwin, 1871

“[gràcies a la selecció natural] l’home ha esdevingut superior a la dona en coratge, energia, intel·lecte i geni inventiu, i per tant inevitablement excel·lirà en l’art, la ciència i la filosofia. [els talents de la dona] són els de la intuïció, la percepció i la imitació, [signes d’inferioritat] característics de les races inferiors, i per tant d’un estat de civilització passat i inferior.”

Nietzsche, 1888

“Es perderia alguna cosa en la cadena de l’art i la ciència si la dona, si els treballs de les dones desapareguessin? Admetent algunes excepcions – que demostrin la regla- la dona assoleix la perfecció en tot allò que no és una obra: en les cartes, en les memòries, fins i tot en els treballs manuals més delicats, en resum, en tot allò que no és un *métier* – precisament perquè en aquestes coses es perfecciona a ella mateixa, perquè en elles obeeix a l’únic impuls artístic que té – vol agradar...”

Paul Valéry

“Les dones no han estat absents ni del camp de la pintura ni del de les lletres; però, pel que fa a les arts més abstractes, no han excel·lit... *Com més abstracte és un art, menys dones hi ha que hagin aconseguit fer-se un nom en aquest camp.*”

Gabrielle Münter, 1956

“[l’abstracció] era cosa seva— jo em quedaria amb la natura”

La muntanya blava, 1909

Sherry Ortner, *Is female to male as Nature is to Culture?* (1974)

“In other words, woman’s body seems to doom her to mere reproduction of life; the male, in contrast, lacking natural creative functions, must (or has the opportunity to) assert his creativity externally, “artificially,” through the medium of technology and symbols. In so doing, he creates relatively lasting, eternal, transcendent objects, while the woman creates only perishables – human beings.”

Fina Miralles, *Dona-arbre, Traslacions*, 1973

Ana Mendieta,
L'arbre de la vida, 1976

Henry Tonks, professor a l'Slade school of art,
Londres entre 1892 i 1930

“En general, les dones fan el que els dius [...] Si es tornen ofensives sol ser un senyal d'amor. Aprenen i milloren ràpidament entre els 16 i els 21, llavors el geni que hi hagi pogut descobrir desapareix, comencen a prendre's el matrimoni seriosament!”

Alfred Stieglitz

“La dona rep el món mitjançant el seu ventre [que és] el lloc on rau el seu sentiment més profund”; “la seva ment [...] vé en segon lloc”

Marina Abramovic, 2016

“Tenir fills hauria estat un desastre pel meu treball. Una té al cos una energia limitada, i l’hauria hagut de dividir. En la meva opinió aquest és el motiu pel qual les dones no tenen tant d’èxit com els homes en el món de l’art. [...] Amor, família, nens... Una dona no vol sacrificar tot això.”

Tracey Emin, 2014

“Hi ha alguns bons artistes que tenen fills, i tant que si. Són homes.”

Elisabeth Vigée-
Lebrun,
*Autoretrat amb la
seva filla Julie*, 1789

Catherine Opie, *Autoretrat alletant* (2004)

Georgia O'Keefe

“Els homes m’han catalogat com la millor dona pintora... Jo crec que sóc un dels millors pintors.”

Calavera de vaca: vermell, blanc i blau, 1931